

іншого – відображав глибокі етнонаціональні суперечності регіону. Для польської держави професійна школа була інструментом консолідації та асиміляції, тоді як для української громади – формою національного самозахисту та культурного спротиву, що дозволяла зберегти освітню автономію в умовах централізованої політики колонізації.

Іван Куций, Святослав Русенко (Тернопіль)

ТЕМАТИКА МИТНОЇ СПРАВИ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919–1939 РР. У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

В умовах сучасного українського державотворення дослідницька увага науковців все частіше звертається до проблематики історичного минулого різноманітних державних інституцій на території України. Їхнє вивчення має не лише пізнавальний інтерес – воно покликане надати практичні аргументи в адміністративно-управлінських стратегіях організації відповідних інституцій сучасної України. Однією із таких інституцій, без якої неможливе економічне функціонування будь-якого державного організму, є, зрозуміло, митниця. У сучасній українській історіографії проблематика історії митної справи ще донедавна була недостатньо розробленою. Лише в останні десятиліття вона почала привертати до себе увагу відносно невеликої кількості українських вчених. Одним із вагомих аспектів цієї проблематики вважаємо функціонування митних інститутів та митної справи у державно-правових та соціально-економічних реаліях Польської Республіки міжвоєнного періоду. Саме ця тема в останні роки все частіше постає предметом наукових студій. Тому на сьогодні ми вже маємо деякий науково-дослідницький доробок, присвячений науковому вивченню окресленої теми. Ця ситуація ставить на порядок денний наукове завдання здійснити історіографічний аналіз наявних на сьогодні науково-дослідницьких праць та концептуальних поглядів стосовно зазначеної тематики.

Історіографічний аналіз варто розпочати із констатації такого факту, що наявний у нас науковий доробок аналізує досліджувану проблему у різних масштабах постановки дослідницьких тем. Насамперед зауважимо, що тематика митної справи Польської Республіки досліджувалася як у працях, присвячених загальним характеристикам суспільно-політичної чи соціально-економічної системи цієї держави, так і в рамках вузькоспеціалізованих досліджень які присвячені вивченням окремих аспектів митної справи.

Яскравим прикладом наукових праць першого підходу можемо вважати науковий доробок івано-франківської дослідниці Лідії Присташ, авторки дисертації “Апарат управління Західною Україною в складі Польщі (1921–1939)” (1998). Це дослідження характеризує насамперед широке коло проблем функціонування цілісної адміністративної системи міжвоєнної Польщі на українських землях. Лідія Присташ дослідила значну кількість засад та особливостей функціонування адміністративно-державного апарату, які безпосереднім чином характеризують функціонування власне митних органів Польської Республіки. Дослідниця аргументовано довела, що митна справа була не просто технічним механізмом збору податків, а інструментом політичного контролю та економічного тиску на українське населення. Тобто авторка підійшла до митної справи як до однієї із ланок, яка істотно доповнює загальну картину функціонування адміністративного апарату Польщі у західноукраїнському регіоні. Вона окреслила функції митних органів, їхню роль у загальнодержавній політиці Польщі, специфіку кадрової політики, зацентрувала на колоніальному характері митної політики держави. В своєму аналізі митниці дослідниця всіляко доводить думку, що ця служба (як

складова державного апарату управління Західною Україною) була для цієї держави насамперед інструментом колоніальної політики, спрямованої на контроль та асиміляцію українського населення.

Окрему увагу варто приділити працям, які характеризують історію митної справи в широкому хронологічному діапазоні. Так, Наталія Сай в рамках дисертації «Становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях з IX ст. до 90-х рр. XX ст.» (2011) здійснила вагомий внесок у дослідження історії митної справи в Україні. Вона простежує еволюцію митних інституцій починаючи з епохи середньовіччя (від IX ст.) і аж до сучасності (до кінця XX ст.). У роботі особливу увагу приділено саме західноукраїнським землям, які перебували під владою різних держав (зокрема у складі Польщі); у ній вона значною мірою опиралась на матеріали Львівської митниці. Наталія Сай детально характеризує економічну, політичну та соціальну роль митної системи.

Дослідження історії митної справи істотно доповнюють праці вчених, які вивчають дотичні до митної справи питання. Так, історик Сергій Гуменний, досліджуючи історію прикордонних процесів, нелегальних міграцій та функціонування польсько-радянського кордону у 1921–1939 рр., проаналізував механізми контролю кордону, діяльність прикордонних і митних служб тощо. У своєму дисертаційному дослідженні «Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр.» (2022) він аргументовано проілюстрував, як митні органи взаємодіяли з прикордонними військами у боротьбі з контрабандою та нелегальними переходами. У його працях митниця розглядається як частина системи безпеки, що мала не лише економічну, а й політичну функцію – стримування нелегальних міграцій, контроль за рухом товарів і людей тощо. Сергій Гуменний характеризує і міжнародний контекст митної служби – доводить, що митна справа на польсько-радянському кордоні була інструментом геополітичної боротьби між державами, а не лише економічним механізмом.

Серед сучасних спеціалізованих дослідників митної справи міжвоєнної Польщі центральна роль належить тернопільським науковцям. Так, Святослав Русенко у численних статтях та публікаціях зробив вагомий внесок у дослідження історії митної справи міжвоєнної Польщі, зосередившись на аналізі митно-тарифної політики та міжнародних угод, які визначали економічні й політичні умови функціонування польської митної системи у 1918–1939 рр. З-поміж основних напрямів його досліджень варто виділити митно-тарифну політику Польщі, яку він трактує насамперед інструментом економічного захисту та політичного контролю. Польща, як читаємо у його публікаціях, використовувала високі митні тарифи для захисту власної промисловості та сільського господарства від конкуренції з боку сусідніх держав. Дослідник підкреслює, що митна система була тісно пов'язана з політикою санаційного режиму, який прагнув централізувати економічне управління. Святослав Русенко розглядав митну політику Польщі у ширшому європейському контексті, показуючи її взаємозалежність із політикою Ліги Націй та економічними кризами 1920–1930-х рр. Він акцентував, що митна справа Польщі була частиною дипломатичної боротьби цієї держави за економічну стабільність та політичний авторитет. Загалом дослідник одним із перших системно дослідив митно-тарифну політику Польщі як окремий напрям історії міжвоєнної доби; поінтерпретував її як ключовий чинник економічної та політичної стратегії держави у 1918–1939 рр.

Ще однією помітною постаттю в аналізованому дослідницькому полі є тернопільська дослідниця Соломія Дарморіз (Кулик). Її дисертаційна робота «Діяльність “Дирекції мит у Львові” (1922–1927 рр.)» (2025) здійснила вагомий внесок у вивчення митної справи міжвоєнної Польщі, адже вона висвітлила правові та адміністративні аспекти функціонування митних органів на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої (1918–1939). Дисертантка доводить, що митні органи були інтегровані у загальну систему польського управління, підпорядковану Міністерству фінансів: вона аналізує правові акти та інструкції, які регулювали діяльність митниць у міжвоєнний період. У її роботі митна справа розглядається не лише як економічний інструмент, а й як засіб політичного контролю над українським населенням. Соломія Дарморіз підкреслює, що митні органи виконували функцію обмеження економічних контактів українців із сусідніми державами (СРСР, Чехословаччиною). Вона звертає увагу і на національний склад митних службовців: українців практично не допускали до роботи в митниці, що забезпечувало лояльність апарату до польської влади. Дослідниця доводить, що митна політика Польщі мала колоніальний характер: вона стримувала розвиток місцевої економіки, ускладнювала торгівлю та посилювала залежність регіону від польського ринку.

Таким чином, здійснений нами аналітичний зріз наукового доробку ілюструє, що у сучасній українській історіографії тематика митної справи Польської Республіки 1919–1939 рр. поступово починає набирати популярності у наукових колах. Наявний стан вивчення цієї теми не дає вже нам підстав кваліфікувати її як не вивчену. Проте, з іншого боку, можемо констатувати що і по сьогодні окреслена тема вивчена радше фрагментарно – відчутним є брак цілісних синтетично-узагальнюючих студій, у яких би окреслена тема вивчалася всесторонньо. Чимало аспектів теми і по сьогодні залишаються поза увагою науковців. Звідси можемо констатувати, що тема митної справи міжвоєнної Польщі ще тривалий час вважатиметься перспективною для подальших досліджень.

Іван Зуляк, Анна Патра (Тернопіль)

ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВІТОВОГО ВІДДІЛУ САМОВРЯДУВАННЯ В ТЕРНОПОЛІ (КВІТЕНЬ 1929 Р.)

Засідання повітового відділу, що відбулося 30 квітня 1929 р. під головуванням віце-старости, було показовим прикладом комплексного розгляду питань місцевого управління в системі повітової адміністрації Другої Речі Посполитої. Матеріали засідання засвідчують багатоплановість повсякденної діяльності органів влади, поєднання економічних, земельних, фінансових і соціально-гуманітарних компетенцій, а також тісний зв'язок між господарськими ініціативами на рівні гмін і контролем з боку державної адміністрації. Основну частину порядку денного становили питання, пов'язані з розпорядженням майном і регулюванням земельних відносин. Це свідчило про актуальність проблеми управління комунальними ресурсами, що перебувала під контролем повітової адміністрації. Зокрема, у Великій Луці ухвалено продаж приміщення канцелярії для фінансування будівництва нового адміністративного корпусу. Такі рішення демонстрували прагнення до модернізації інфраструктури місцевого самоврядування. Аналогічного характеру мали ухвали про продаж лісових і земельних ділянок в Острові, Козівці та Великому Глибочку. У кожному випадку продаж майна